

Camí real de la Guàrdia i camí carreter al monestir de Santa Maria

Segons els historiadors Assumpta Muset i Miquel Vives, *Els camins romeus de Montserrat. Segle XI - 1850* (2010) molt abans del segle X ja existia una vertadera xarxa viària a la muntanya de Montserrat que la travessava de baix a dalt i d'un extrem a un altre. Alguns d'aquests camins passaven pel monestir de Santa Cecília indret important a la muntanya en aquells temps.

En aquells temps, probablement, diuen Muset i Vives, hi havia un camí entre el monestir de Santa Cecília i el poble de Monistrol de Montserrat, un altre que anava al poble de la Guàrdia, nucli medieval situat on avui hi ha la casa pairal de can Maçana, i un altre camí que unia el monestir de Santa Cecília amb les primitives esglesioles de Santa Maria i Sant Iscle.

Amb el temps, dins de la xarxa viària de camins montserratins, se'n consolidaren tres de principals per l'ús dels romeus i pelegrins:

1. Camí de la Costa des de Collbató
2. Camí que passava al peu de la roca Forada
3. Camí pujava des de Monistrol de Montserrat

Els traçats d'aquests camins aprofitaven passos naturals però també se n'obrien de nous excavats directament a la roca que es reomplien amb terra o es pavimentaven amb còdols i es reforçaven amb murs de pedra seca. La tècnica constructiva era força depurada, tal com ho manifesten l'excavació de graons directament sobre la roca o la creació d'estries sobre la roca en alguns passos per facilitar el pas d'animals de bast, així com l'apertura de solcs laterals per facilitar la canalització de l'aigua de la pluja i evitar l'erosió del camí.

Un d'aquests camins principal era el conegut com a *camí Real de la Guàrdia*. Aquesta via fou coneguda també amb el nom de camí de la roca Foradada, perquè passava per aquest indret, o el camí de can Maçana. Segons els historiadors Assumpta Muset i Miquel Vives (2010) els romeus que provenien del centre, de la meitat occidental i del nord de la península ibèrica, i de les comarques del sud de

Catalunya o de la seva part occidental, del nord-est i del centre entraven al massís pel terme de la Guàrdia, punt neuràlgic on conflüen dos camins principals d'accés a la muntanya: un que venia d'Igualada, passant per Castellolí, i el que provenia de Calaf passant per Maians.

Els dos camins passaven al costat del mas Elies, mas-hostal al voltant del qual es formà el petit nucli de Sant Pau de la Guàrdia. Des d'aquest indret els camins seguien cap a la desapareguda Poble de la Guàrdia nucli fundat a l'Edat Mitjana al coll de can Maçana al peu del castell del mateix nom. Avui només es conserva la resta d'un paret d'aquest castell. Aquest nucli era un important nus de comunicacions ja que allí hi conflüen els camins que anaven de Manresa al Bruc i d'Igualada a Montserrat, i el sender que travessant la cara nord de la muntanya portava al monestir de Santa Maria de Montserrat. No hi ha cap referència que indiqui per on podia passar exactament aquest camí. Per les poques referències que es tenen del seu traçat és probable que coincidís d'alguna manera amb el camí que avui surt de can Maçana va al monestir de Santa Cecília passant pel peu de la roca Foradada i des d'allí continués cap al monestir de Santa Maria.

Aquest sender cap al monestir de Santa Maria, en un primer moment era un camí estret, només practicable per persones que anessin a peu i pels animals de bast. En el seu inici, el camí sortia del nucli de la Poble de la Guàrdia i s'acostava a l'església de la Guàrdia, vorejava el turó on hi havia el castell i anava a trobar la roca Foradada. Es té constància que per aquest camí passaren moltes personalitats entre el segle XIII i XVII. Muset i Vives (2010) comenten que per aquest camí deuriem passar la reina Maria, dona d'Alfons el Magnànim, l'any 1419; Ferran I d'Aragó, primer com a príncep l'any 1461 i després com a rei l'any 1492 acompanyat de la seva esposa Isabel II de Castella; l'emperador Carles V, els anys 1519, 1529, 1542 i 1543. Aquest camí era una bona via alternativa al camí reial de Collbató per aquelles persones que tenien por dels barrancs i timbes que tenia aquest darrer. Tot i el seu trànsit, el camí de la Guàrdia era estret i només permetia anar al llom dels animals, situació que feia fatigós el seu ús.

Atesa la dificultat i les limitacions per transitar per aquest camí el segle XVII s'obrí un camí carreter preparat per passar-hi carros i lliteres portades per animals. Aquest camí o carretera anava de can Maçana al monestir de Santa Maria de Montserrat per tota la cara nord del massís. No es té massa constància de quan començaren les obres. Hi ha qui pensa que s'iniciaren l'any 1698, però hi ha algunes dades que insinuen que podia existir ja des de molt abans. Muset i

Vives (2010) comenten que l'any 1646 el pagès Pau Maçana, de la casa homònima de la Guàrdia, en un escrit comentà que el "*camí vell que anava de Montserrat a Igualada*" no tenia trànsit.

El nou camí carreter sortia de la cases de can Maçana i, en lloc d'anar a buscar directament la roca Foradada, passava un tros més avall de l'antic camí. Tenia un traçat similar a l'actual carretera però per en alguns trams, anava alguns metres més amunt. El camí carreter seguia per sota les Agulles, els Frares Encantats, els Ecos, Sant Jeroni i arribava al monestir de Santa Cecília des d'on prosseguia fins el pedró de Sant Jaume el Blanc i entrava al monestir de Santa Maria per sota el safareig dels Apòstols, tal com esmenta Francisco de Zamora a finals del XVIII. El baró de Malda indica que en aquest punt el camí girava darrera l'església i es feia l'entrada al monestir per a seva cara de llevant. De tal manera que, venint de can Maçana, el primer que veien els peregrins era el darrera de l'església, tal com es veu en un gravat d'Alexandre de Laborde. Imatge ben diferent de la percebuda pels romeus que arribaven des de Sant Miquel.

Entre finals del segle XVII i començaments del XVIII, segons Muset i Vives (2010), s'havia habilitat una nova ruta que anava d'Esparraguera a Igualada passant per fora de la vila de Collbató i després pel Bruc fins arribar a la casa Maçana on s trobava amb el camí carreter del monestir de Santa Maria. Algunes cròniques del segle XIX comenten que el camí carreter era el més còmode per anar al monestir de Santa Maria però era el més llarg, ja que tenia una extensió d'uns 19 kilòmetres des del trencall del camí de Collbató.

El camí carreter, si bé era considerat dur o fatigós, infonia respecte perquè durant hi havia forces trams que es passava per llocs solitaris i això era aprofitat pels bandolers per assaltar als vianants o hi havia el risc de trobar-se animals salvatges. A partir d'aquesta circumstància, sorgiren diferents llegendes fantàstiques relacionades a alguns dels indrets propers a aquest camí carreter. Per aquestes motius, tot i que el camí de Collbató, a diferència de l'anterior, era considerat més perillós per l'orografia de la muntanya, era més emprat per considerar-lo més segur i més agradable. Això es devia tant a la bellesa del paisatge com per l'existència d'uns guies a la vila de Collbató que acompanyaven els visitants. En el segle XIX s'oferia als visitants del monestir de Santa Maria de Montserrat que arribaven a Collbató una oferta que consistia en visitar les coves del Salnitre, fer nit a la posada de Pere Vacarisses i pujar al monestir de Santa Maria per un camí més curt i acompanyat d'un guia. Algunes persones

consideraven que el camí de Collbató, per les seves característiques, era més apropiat per aquelles persones que pujaven al monestir de Santa Maria com a romeus o pelegrins.

Camí Reial de la Guàrdia o de la roca Foradada. Situació actual

Tot i que no es tenen referències exactes d'on passava el *camí Real de la Guàrdia* és més que probable que coincideixi amb el que està dibuixat parcialment en el mapa de Joan Cabeza (1909) i descrit sencer, encara que de manera indirecta, en la guia *Montserrat. Itinerari* (1909), de la qual el mapa és un complement. En el mapa de Joan Cabeza, el *camí Real de la Guàrdia*, és part del camí titulat *camí del Bruc al Monestir*. Es tractava d'un camí perfectament dibuixat que sortint d'El Bruc de Dalt acabava a la Creu del Regató. Aquest camí, en par, té un punt d'enigmàtic perquè sorprèn que aquest itinerari, tant ben cartografiat per Joan Cabeza, no s'esmenta en el llibre *Montserrat. Itinerari* (1909), encara que hi ha una referència indirecta, com tampoc es dibuixa el camí que unia el *camí del Bruc al Monestir* amb can Maçana, però que sí s'esmenta en un itinerari del llibre.

En el llibre *Montserrat. Itinerari* (1909) en l'excursió "XIII - A la Roca foradada, sant Pau Vell y Font de Coll de porch" es comenta un itinerari dividit en trams. En el tram A, qualificat com "a la roca Foradada", es comenta que hi ha una camí que surt des del monestir de Santa Cecília agafa un "troç de la carretera antiga; s'hi puja, y als pochos passos se troba á má esquerra la segona pedra del Miracle (la primera 's troba á un quart y mitj de Santa Cecília en la mateixa carretera; abdués son anomenades axis, perquè son testimoni d'altres tants miracles obrats per la Moreneta en aquexos llocs". El camí que es descriu és el que avui s'enfila cap a la font de sant Josep i, passant "pel mitj d'antigues carboneres, y al arribar á una carbonera, dès d'hont el camí va ja pla cap á la roca foradada, uns cent quaranta metres ans d'arribarhi, à l'esquerra y en direcció oposada comensa 'l camí de la font de Coll de porch. El de la roca foradada va fent via en direcció N.O." La descripció continua fins que el camí arriba a la roca Foradada i, un cop passada aquesta, explica en detall com pujar-hi.

Curiosament no es dibuixa cap camí entre la roca Foradada a can Maçana. Només es fa una referència en el llibre d'itineraris al comentar l'excursió XIII. En aquest cas, la referència a aquest camí a can Maçana seria una continuïtat d'un camí que es diu que començava al monestir de Santa Cecília. El que és interessant d'aquest itinerari és la descripció del segon tram, el B. Aquest tram porta a sant Pau Vell.

S'explica que continuant el camí que porta a la Forada s'arriba al "*collet de guirló*". Des d'aquest indret, es diu, "*l camí's parteix en tres; el de l'esquerra y més bo porta fins el Bruc per les portelles, les bohigues, era dels pallers, y 'ls pallers; lo del mitj (pochs passos més avall) baxa pel torrent y font del clot (ans s'anomenava solsament font y torrent del clot) de l'home mort y port al Bruch de Dalt ab uns tres quarts; el de la dreta, que segueix més o menys planejant per la carena, ab mitj quart fa cap a Sant Pau vell, antich castell é Iglesia de la Guardia, y continúa després fins á ca'n Massana. És així com en la guia Montserrat. Itinerari de 1909 es descriu, el que en el seu moment, deuria ser la traçat bàsic del camí Real de la Guàrdia, doncs no sembla que podés anar per altres indrets que els descrits.*

Avui el camí dibuixat, parcialment, per Joan Cabeza pot seguir-se perfectament des del pedró del Regató fins a can Maçana, tot i que la invenció del GR 172 ha desdibuixat la unitat inicial. En el següent mapa pot veure's la situació actual del camí.

Camí carreter. Situació actual

En el llibre *Montserrat. Itinerari* (1909) en l'excursió "*XIII - A la Roca foradada, sant Pau Vell y Font de Coll de porch*" quan es descriu el camí "*a la roca Foradada*", es comenta que hi ha una camí que surt des del monestir de Santa Cecília i agafa un "*troç de la carretera antiga; s'hi puja, y als pochos passos se troba á má esquerra la segona pedra del Miracle (la primera 's troba á un quart y mitj de Santa Cecília en la mateixa carretera; abdúes son anomenades axis, perquè son testimoni d'altres tants miracles obrats per la Moreneta en aquesos llocs*". En el següent itinerari, el XIV, comentant com anar a can Maçana s'explica que anant per la carretera moderna, "*poc havans d'arribar al kilòmetre 4 se dexa á má esquerra l'antiga carretera, que 's deu seguir si 's vol anar á la roca foradada...*". Les dues descripcions tenen en comú que esmenta que l'inici del camí que cal agafar per anar a la roca Foradada és l'*antiga carretera*. La referència que el pedró del Regató queda a l'esquerra genera algun dubte que caldrà resoldre, ja que avui la seva situació és a la dreta.

Part de l'antic camí carreter entre can Maçana al monestir de Santa Maria de

Montserrat és perfectament visible avui. Es conserven alguns trams, altres han desapareguts i altres han estat incorporats per l'actual carretera BP 1103 que n'aprofita el seu traçat.

A continuació es comenten els trams actualment identificats.

Tram dels Espantats o de la font de l'Alba

La referència a aquest tram de l'antic camí carreter la dóna Joan Cabeza en el seu mapa de Montserrat 1909. Marca un extrem d'aquest tram proper a la font de l'Alba^[1] i l'altre a pocs metres abans de la font del Teix, tot i que Joan Cabeza l'anomena com a Feix. En aquest indret el camí carreter baixaria a la carretera en un revolt fàcilment identificable avui perquè ha estat rectificat per un túnel i conegut com el Revolt dels Espantats. A mig camí hi hauria la font Poma i des d'aquesta fins a la fi del camí hi hauria una forta pendent coneguda com la *baixada dels Espantats*. En el camí hi hauria segons el mapa de Joan Cabeza les restes de dues antigues edificacions.

La situació actual és similar a la descrita en totes les cartografies des de Joan Cabeza l'any 1909. A poc més de 600 metres de can Maçana, a la dreta, hi ha un petit corriol, que s'enfila a aquest tram de l'antic camí carreter. Es perfectament identificable la seva generosa amplitud i el seu traçat ben construït. Un cop pujat al camí carreter es poden recórrer poc més de 50 metres cap a la dreta fins un punt en que el camí és perd. Entre aquest indret i la cruïlla amb el corriol de pujada es troba, lleugerament apartada al peu d'un roques i d'un torrent, la font de l'Alba. Sense aigua i en entorn degradat. Si en la cruïlla del corriol de pujada és gira a l'esquerra es pot transitar l'antic camí carreter uns 500 metres fins que es torna a perdre. En tot moment és notòria la seva amplada i l'observació de ser una obra ben feta. En relació a les edificacions indicades per Joan Cabeza en el seu mapa només s'ha trobat algun indici d'una d'elles. També es evident un petit corriol que s'enfila cap a la Cadireta resseguint el torrent de la font Poma.

Ha estat impossible continuar pel camí carreter més enllà d'on avui queda interromput per una selvàtica i impenetrable brolla, per la qual cosa no s'ha pogut arribar on deuria començar l'anomenada *baixa dels Espantats* tant esmentada per moltes cartografies i descrita com a "*esgarrifosa baixada dels espantats, de la que avuy, gracies á Deu, ja no 'ns en haveém de servir*" en la descripció de l'itinerari XIV de *Montserrat. Itinerari* (1909). S'ha intentat trobar

algun indici tant abans com després del túnel de la carretera, però no en queda cap evidència. La baixada del espantats començava en l'antiga carretera o camí carreter de can Maçana al monestir de Santa Maria pocs metres després del kilòmetre 1 i abans de l'esperó rocós, on anys més tard es feu el túnel de la carretera BP-1103. Un cop s'acabava aquesta baixada, el camí carreter donava la volta a l'esperó i s'anava a buscar la font del Teix tornat a prendre una mica d'alçada en relació a l'actual carretera. Les successives obres de consolidació i ampliació de la carretera provocaren la desaparició del tram de la baixada dels Espantats.

Camí carreter. Tram de la baixada dels Espantats o de la font de l'Alba.
Joan Cabeza 1909

El mapa de Ramon de Semir (1949) introdueix una petita variant en relació al mapa de Joan Cabeza: hi ha la font dels Espantats just en el punt on començaria la *baixada del Espantats* per anar a la carretera.

Camí carreter. Tram de la baixada dels Espantats o de la font de l'Alba.
Ramon de Semir 1949

El mapa de la guia *Itineraris Montserratins* editada pels Amics de Montserrat (1963) la informació relacionada amb l'antic camí carreter es similar a la proporcionada en la cartografia anterior.

Camí carreter. Tram de la baixada dels Espantats o de la font de l'Alba.
Amics de Montserrat 1961

La cartografia d'en Ramon Ribera en el seu llibre *Caminant per Montserrat* edició 1975 dibuixa aquest tram del camí carreter com a camí de bast i els indrets propers al camí només amb la font Poma. Segons Ribera un dels extrems del camí acaba en cruïlla a l'entrada del túnel de la carretera.

Camí carreter. Tram de la baixada dels Espantats o de la font de l'Alba.
Ramon Ribera 1998

En la cartografia mapa de l'Alpina la descripció d'aquest indret varia segons les diferents edicions.

 Baixada dels espantats. Editorial Alpina 1970	 Baixada dels espantats. Editorial Alpina 1989
 Baixada dels espantats. Editorial Alpina 1996	 Baixada Espantats. Alpina Edició 2015

La darrera informació cartogràfica del mapa Alpina del 2015 és molt simplificada, tot es redueix a la indicació d'un corriol força perdut que només serveix per enllaçar amb un caminó que porta a la Cadireta.

En el següent mapa s'indica el tram identificat fins ara del camí carreter i els referents que es troben en el seu entorn.

Restes actuals del camí carreter tram dels Espantats o de la font de l'Alba

Restes actuals del camí carreter tram dels Espantats o de la font de l'Alba

[1] En aquest escrit s'esmenta la localització de la font de l'Alba a partir del que es diu en els mapes de Joan Cabeza (1909) i Ramon de Semir (1949). Hi ha opinions discrepants sobre la localització de la font de l'Alba. Marcel·lí Puigdemívol, persona gran coneixedora d'aquest territori per haver-hi fet de pastor quan era jove, m'ha mostrat la font de l'Alba, font de raig continu amb una bassa, situada a sota de la carretera de can Maçana.

Tram quilòmetre 2 - carena de Pujades

Pocs metres després de l'indicador del quilòmetre 2 i abans de dues senyals de prohibit avançar situades abans del revolt tancat al peu de la carena Pujades hi ha un talús terrós. Mirant amb atenció es descobreix un discret camí que, en ràpida diagonal, permet accedir a l'antic camí carreter de can Maçana al monestir de Santa Maria de Montserrat.

Des de la cruïlla amb el pujador, les restes d'aquest camí s'acaben ràpidament si es gira a l'esquerra. Pràcticament s'acaba per damunt de les senyals de prohibit avançar que es veuen a baix a la carretera. Si es gira a la dreta el camí carreter segueix uns pocs metres fins que queda totalment perdut i bloquejat per obstacles. Per seguir per la traça del camí carreter cal tornar enrere i baixar de nou a la carretera.

Situats de nou a la carretera BP 1103 cal recular uns pocs metres en direcció a la senyal del punt quilomètric 2 i buscar una corda amb nusos que permet remuntar el talús de roca i terra. Un cop al damunt del talús es torna a recuperar el camí carreter. Cal girar cap a la dreta i anar seguint l'antic camí carreter. S'observa la generosa amplada del camí que en alguns trossos arriba a tenir quasi tres metres.

En alguns punts, l'extrem inferior del camí queda molt proper al talús de la carretera. Aquesta circumstància ha estat aprofitada per situar les subjeccions superiors de les malles de protecció d'aquests talussos. El camí carreter continua forces metres en direcció a can Maçana fins que queda perdut i tallat. Tot i que el camí carreter queda tallat baixar en direcció a la carretera BP 1103 cal investigar més si es possible que el camí continués bastant més enllà en direcció al torrent de la font del Teix.

Poc abans d'aquest final, a la dreta hi ha un corriol que baixa ràpidament a la carretera. Segurament aquesta via era emprada pels operaris que col·locaven les abundant malles de protecció dels talussos d'aquesta zona.

Restes del camí carreter. Tram carena de Pujades

Restes del camí carreter. Tram carena de Pujades

Tram del pedró del Regató

Un altre tram ben conservat del camí carreter de can Maçana al monestir de Santa Maria és el tros comprès entre el punt quilomètric 3,2 de l'actual carretera i el pedró del Regató. Davant de la zona on hi ha un petit aparcament aprofitant una rectificació de la carretera es troba un tòtem de senyalització que marca l'inici del camí. En aquest tothom està indicat el nom de l'indret, que incorrectament s'anomena plaça Catalunya, i es senyala que per allí passa la ruta nº 8 del Patronat de la Muntanya de Montserrat i dues direccions, can Maçana i Marganell. En aquest punt l'antic camí carreter empalmava amb el que avui és la carretera de can Maçana al monestir de Santa Maria, la BP 1103.

A partir d'aquest punt l'antic camí carreter s'enfila pel talús de la muntanya en direcció sud sud-est. En tot moment és perfectament observable la seva notable amplada. Pocs metres després, a la dreta es troba la drecera que s'enfila en direcció sud per anar a trobar el camí que prové de la creu del Regató en direcció a la zona coneguda, des de fa temps, com la plaça Catalunya per seguir per anar a trobar al GR 172 i després a coll de Port i el coll de les Agulles. Passada aquesta drecera el camí carreter segueix, ara més tapat, però amb la mateixa amplada, cal al pedró del Regató. En alguns indrets el camí pot semblar més estret per trobar-se tapat per la vegetació i el seu poc ús, però fixant-se es pot veure l'amplada real perquè la roca ha estat tallada per donar-li aquesta espaiositat. Tot seguit hi ha la cruïlla del camí que puja del pedró del Regató en direcció a la plaça Catalunya i que és, molt probablement, l'antic camí real de la Guàrdia. A partir d'aquest punt els dos camins s'uneixen per seguir baixant cap a la carretera de can Maçana on hi ha el pedró.

Poc abans d'arribar a aquest pedró hi ha uns graons que permeten salvar una baixada d'aigua. Aquesta obra és molt posterior al camí carreter i probablement es feu per salvar una modificació del camí deguda a l'erosió de l'aigua. Pocs metres s'arriba al pedró o creu del Regató des d'on es pot baixar a la carretera o seguir per anar a buscar a la drecera de la canal del Miracle. No sembla probable que el camí carreter, o el mateix camí real de la Guàrdia, anessin massa enllà de l'entorn del Regató. Tot i que hi ha un camí que va a buscar la canal del Miracle

aquest camí pren alçada respecte la carretera. En la crònica dels itineraris XIII i XIV del llibre *Montserrat. Itinerari* (1909) sempre situen l'inici d'aquests camins antics a l'alçada del pedró del Regató.

Antic camí carreter, tram de la creu del Regató, i inici del camí real de la Guàrdia